

פתיחה
החלפה

מוקפין חומה

הגאון הגדול

רבי חיים פיינשטיין שליט"א

ראש ישיבת בית יהודה

נערך ע"י הרה"ג ד"ש שליט"א

פרזים, אי לשון גלוי הוא, או לשון עיר הנוחה ליכבש. ומבואר דחלוק דין מוקף למקרא מגילה מלבתי ערי חומה, דלבתי ערי חומה בעינן היקף ממש, אבל למגילה הוי גדר מוקפין מה שאינו פרזים, וכש"נ דלא כתיב כלל מוקפין, ורק מדיוקא דאינו פרוז, הוא דנמצא דין של מוקפין, ע"כ גדר המוקף נמי חלוק, דגדרו הוא מה שאינו פרוז ובזה מספקא ליה לחזקה, והספק אינו בגדר מוקף, אלא מהו גדר פרוז [וכן פרש"י והרשב"א], אם במה דלא מיגלו או במה דמיגנו, וגדר המוקף ממילא נפיק, דהוא להיפוך מפרוז.

ולפ"ז יש לן מקום לחקור, בהך ענין מוקף המחודש האמור לענין מגילה, אם דין המוקפין זמנם תלוי במה דהוה מוקפין, וחיל בהו שם ומעלת מוקפין. דאף שהכתוב לא תלה הדין בשם מוקפין, מ"מ אחר דיוקא דמדפרזים ב"ד, מוקפין בט"ו שוב תלוי הדין בשם מוקפין, אלא דגדר ההקף הוא, מה דמהני ביה שאינו פרוז, אבל מ"מ הך היקף מהני דחייל ביה שם מוקפין. או דליכא כלל שם מוקף, אלא עיקר שמם הוא מה דחייל בהו דין שאינם פרזים, דכיון דלא נזכר מוקפין בקרא, ע"כ הדין תלוי כדכתיב וכמדויק מיניה, פרזי ושאינו פרזי וזהו עיקר שמו דחייל ביה, ובזה תלוי זמנו בשם דבלתי פרוז.

ובגמ' [ג, ב] ואריב"ל כרך שישב ולבסוף הוקף נדון ככפר מ"ט דכתיב ואיש כו'. ופרש"י דלענין בע"ח איירי, ולא לענין מקרא מגילה. והתוס' הקשו ע"ז, ופירשו דגם לענין מגילה בעי הוקף ולבסוף ישב, ושוב הקשו ע"ז, דמה שייך דין דבעי הוקף ולבסוף ישב, דהא מבואר

מגילה [ב, ב] מה"מ אמר רבא דאמר קרא על כן היהודים הפרזים היושבים בערי הפרזות וגו', מדפרזים בארבעה עשר מוקפין בחמישה עשר. וברש"י, שהרי שני ימים כתובין שם ומדקבע י"ד לפרזים שדייה ט"ו למוקפין. ומבואר מכל הסוגיא דבאמת לא כתיב כלל בקרא דין מוקפין וזמנם שקורין בט"ו, ורק דין פרזים וזמנם כתיב בקרא דעל כן היהודים הפרזים וגו', ומדיוקא דפרזים ב"ד ילפינן דמוקפין בט"ו.

ובגמ' [ה, ב] חזקיה קרי בטבריא בארביסר וחמיסר מספקא ליה אי מוקפות חומה מיםות יהושע בן נון היא אם לא כו', משום דחד גיסא שורא דימא הות, אי הכי אמאי מספקא ליה ודאי לאו חומה היא, דתניא כו' סביב פרט לטבריא שימה חומתה, לענין בתי ערי חומה לא מספקא ליה, כי קא מספקא ליה לענין מקרא מגילה, מאי פרזים ומאי מוקפין דכתיבי גבי מקרא מגילה, משום דהני מיגלו והני לא מיגלו והא נמי מיגליא, או דילמא משום דהני מיגנו והני לא מיגנו והא נמי מיגניא, משום הכי מספקא ליה.

וברש"י, לענין מקרא מגילה דלא מפורש בה חומה, אלא לשון פרזים ושאינן פרזים כתיב בה, ומספקא ליה האי לשון

והגית

ארגון עולמי לחינוך ההלכה

מוכרח לפרשה לענין ב"ח. וכ"ה ברשב"א ובר"ן דזהו טעמיה דרש"י שפי' כן. והרשב"א והר"ן הק' על רש"י כקו' התוס', דמשמע דריב"ל לענין מגילה איירי, וע"כ מפרשים דבאמת ריב"ל לענין מגילה אמר, ומ"מ לא תקשי דהא א"כ אין לומר דמהני היקף ים, דאי מצרכת הוקף ולבסוף ישב, א"כ לא סגי במיגנו ולא מיגלו, וכקו' התו', דאה"נ דלריב"ל בעי היקף חומה ממש, וחזקיה ספיקא אחרינא הוה ליה, וכ"ה בירושלמי, ולמה שביאר גמ' דידן ספיקא דחזקיה א"כ פליגא דחזקיה אדריב"ל.

הרי דרש"י והרשב"א והר"ן [ואפשר גם הרמב"ם, משום קושיית התו', לא פירשה לענין מגילה, רק לענין בע"ח], בחד שיטתא קיימי, דסברי כסברת התו' בקושייתם, דלא שייך תרווייהו יחד, גם שא"צ היקף חומה ממש, וגם תנאה דהוקף ולבסוף ישב, ואילו התו' סברי דשייך לקיים ב' הדינים יחד, וצ"ע במה פליגי. אמנם לפי"מ שביארנו י"ל דפליגי בהא, דהתו' סברי בתירוצם דשייך חלות שם מוקף, אף אם גדרו לא מיגלו ומיגנו, ושוב שייך בזה תנאה דהוקף ולבסוף ישב, ורש"י והרשב"א סברי דרק שם בלתי-פרוז הוא דיוכל לחול בהו, ובזה לא שייך הך תנאה דהוקף ולבס"י ובצדדי נידון זה הויא פלוגתא דרבוותא בחקירה זו.

והנה הרשב"א והר"ן הביאו עוד לסייע את רש"י מהא דסמוך ונראה דנידון כמוקף, ואף דלענין בע"ח אינם כמוקף, אלמא דלענין מגילה הקלו. והנה מסתבר דבעי שייכות בין קולא דסמוך ונראה, לקולא דא"צ הוקף ולבסוף ישב, עד שנלמד מזה על זה [וצ"ע

בהא דחזקיה דהעיקר תלי במיכסיא ומיגניא, וכל ישב ולבסוף הוקף סוף סוף הא הוי מיכסיא ומיגניא, ולמה יגרע, ולא שייך דין דבעי הוקף ולבסוף ישב לענין מגילה, אחר דא"צ חומה ממש, ושוב תירצו דשייך דין הוקף ולבסוף ישב גם לענין מגילה, אחר דהיקף ים מהני כהיקף חומה לגבי מגילה.

וצ"ת במה הוא השו"ט דתו', למה סברו בקושייתם דלא שייך דין הוקף ולבסוף ישב לענין מגילה, ושוב סברי דשייך. אכן לפימש"נ יש לפרש דשו"ט בחקירה זו, דבקושייתם סברי דאין חלות שם ומעלה דמוקפין, רק עיקר שמו תלי במה שאינו פרוז, וזהו שהקשו דא"כ לא שייך בזה תנאים דהוקף ולבסוף ישב, דזה שייך רק במקום שיש מעלת מוקף, נאמרו בזה תנאים, דחשיב רק בשהיה מתחילה כן, אבל אם שמו מה שאינו פרוז, בהך שמה ל"ש תנאי שיהא קודם לשיבה, דסו"ס הא הוי בלתי פרוז. ובתירוצם חזרו לסבור, דהוי שם ומעלה דמוקף, וזש"כ דכיון דחזינו דהיקף ים מהני כהיקף חומה, ר"ל, דהוי שם ומעלת מוקף [אלא דההיקף הוא מה דסגי לאהנויי למגילה], ושוב שייך בזה תנאי דהוקף ולבסוף ישב ובצדדי נידון זה, יתבאר השו"ט דתו'.

והנה רש"י פירש להא דריב"ל לענין בתי ערי חומה דוקא [ואף דיקשה ע"ז קו' התוס']. וכן פי' הלח"מ [בפ"א מהל' מגילה ה"ח] בדעת הרמב"ם דס"ל כרש"י, ועל כן הוא שהשמיטה לדר' יהושע בן לוי בהל' מגילה. והנה י"ל דמשום קושיא זו של התו', דלא שייך כלל לענין מגילה תנאי דהוקף ולבס"י, וכשנ"ת ע"כ

מתיבות
ההלכה

קריאת מגילה בתחילת החודש

הגאון רבי דניאל וולפסון שליט"א
ראש ישיבת נתיבות חכמה

הנה מבואר בשו"ע [תרפ"ח ס"ז] דיש אומרים דהמפרש בים ויוצא בשירה ואינו מוצא מגילה להוליך עמו יקראנה אף בתחילת החודש, ויל"ע לדינא אם קראה לו אשה קודם שיצא בשיירה האם יצא יד"ח, וכן אם קרא חצי עבד וחצי בן חורין לעצמו בכה"ג האם יצא יד"ח או שיש חיוב לכתחילה לחזור ולשמוע מאחרים [כרמ"א תרפ"ט ס"ג] ומתוך מה שיתבאר לפנינו נבוא בס"ד לפשוט ולברר הלכות אלו [להלכה ולא למעשה].

א. איתא במרדכי ריש מגילה תניא בתוספתא דמגילה היוצאין בשיירה והמפרשים בספינה קורין ב"ד, וכ"כ בה"ג לא אמרו להקדים אלא לכפרים, ויש מרבותינו שאומרים שאם אין בידם מגילה מוטב שיקדמו ויקראו ממה שלא יקראו כלל וכן נראה בעיני, דגרסינן בירושלמי דמגילה תניא רבי נתן אומר כל החדש כשר לקריאת מגילה שנאמר והחדש אשר נהפך להם וגו' אמר רבי חלבו ובלבד עד ט"ו הא דתימא כל החדש כשר לקריאת מגילה [בשביל הולכי דרכים שאין בידם מגילה] אבל לסעודה אין עושין אלא ב"ד או בט"ו ויהיו אלו לקריאה ואלו לסעודה, ואפילו קודם י"א נראה לי ד"א לא תנן אלא לכפרים משום יום הכניסה אבל להולכי דרכים לא תנן מדלא אמר רבי חלבו ובלבד מ"א עד ט"ו שמע מיניה כדפירש', ותו ראיא מפ"ק דפסחים המפרש בים והיוצא בשיירה תוך שלושים יום זקוק לבער, ומסיק אפי' אין דעתו לחזור אע"ג דלית ביה משום כל יראה מקדימין זמן וחייב לבדוק, וההיא דתוס' בדאפשר לו לקרות עמה על"כ לשון ראב"ה [ס' תקנ"ח] וכן מבואר בקצרה בהג"א משמ"י דהא"ז [ויל"ע בשבלי הלקט סי' קצ"ה], וכן פסק

בריטב"א]. ולפי משנ"ת, נראה לבאר גם בזה, דאם יש חלות שם מוקף, לזה בעי שיהא בתוך ההיקף ממש, אבל אם חלות שמו מה שהוא בלתי-פרוז, לזה סגי ומהני סמוך ונראה, דעכ"פ כבר אינו פרוז ע"י ששייך לההיקף ואם הקלו בסמוך ונראה א"צ גם הוקף ולבס"י, דבשם דבלתי פרוז, אין נ"מ אימת הוקף.

ועל תי' התו' שכתבו דשאני טבריא דכיון דחזינן דהיקף ים מהני היקף חומה כו' אבל ישב ולבסוף הוקף לא מצינו בשום מקום דחשיב חומה שלה, הק' הטו"א דלענין איזה דין מצינו דהיקף ים חשוב כהיקף חומה, והנה הקשה כן, משום שפירש דבריהם דר"ל דהיקף ים מצינו באיזה מקום דמהני, אבל ישב ולבס"ה, לא מצינו בשום דוכתא דמהני.

אכן לענ"ד יתכן לפרש דבריהם עפימשנ"ת דאין ר"ל דמצאנו בדוכתא אחריתא, אלא עיקר כונתם דאחר דחזינן בענין מגילה עצמו, מניה וביה, ע"פ פירוש דפרזים, דזהו גדר המוקף, מה שאינו פרוז, זהו מעלת היקף דידיה. וזהו שכ' דהיקף ים מהני כהיקף חומה, ר"ל, דהוי מעלה ושם של מוקף, שוב אנו מצריכים בזה הוקף ולבס"י, דבלא זה לא מצינו דליחשב גדר היקף, וכיון דאתינן לאשוויי מוקף, בעי הוקף ולבס"י דוקא, והיינו שבתירוצם חידשו הא דהוי גדר ומעלה דמוקף, ובקושייתם סברו, דאינו גדר מוקף, רק עיקר שמו שאינו פרוז, ובהא הוא דתליא מילתא.

'קו השבת' שע"י ארגון "והגית"
מענה טלפוני לשאלות ע"י רבנים מורי הוראה
מידי יום שישי מ 8:00 בבוקר עד כניסת שבת
1 5 9 9 - 5 6 0 - 5 6 0

והגית

לרגון עולמי לחיוך ההלכה

בשר"ע [תרפ"ח ס"ז].

ממשלוח מנות ומתנות לאביונים משום דאיש כתיב ולא אשה, [ובביאור הגר"א משמע שהסכים לזה], ובשערי תשובה שם הביא מהשבות יעקב והיעב"ץ שהשיגו ע"ז לפי שגם הן היו באותו הנס [והנה החות יאיר [ס"ט] חידש דדוקא משתה ושמחה ומשלוח מנות ומתנות לאביונים שנכתבו להדי' במגילה בתורת חיוב ותקנה [כדכתיב וישלח ספרים להיות עושים ימי משתה ושמחה ומשלוח מנות ומתנות] א] חשיבי מצוות מדברי קבלה, משא"כ קריאת המגילה אינה אלא כשאר מצוות דרבנן [יער"ש שיישב בזה דברי הרמ"א תרפ"ז ס"ב שפסק כהר"ן דמצוה דאו' עדיפא מקריאהמ"ג, ואילו במשתה פסק כהמחבר תרצ"ד ס"ז, ועי' להלן], ולפי שיטה זו נוכל ליישב היטב דברי הפר"ח, ונימא כקושי' הטורי אבן [ד' א' ד"ה שאף] דכי היכי דאין לחייב נשים במצוות דאו' משום אף הן הוי, נימא נן אף במצוות שמדברי קבלה, עי"ש, וי"ל דאכן זהו עצמו טעם לדברי הפר"ח דלהכי אף הן היו לא מהני אלא לחיב בקריאהמ"ג שאינה מד"ק [ובפרט זה הוא שלא כהט"א], משא"כ בשאר מצוות [אלא שלפ"ז פטורות להפר"ח אף ממשתה וצ"ע]. אולם אף שכ"ז נכון בעצמותו, מ"מ אי"ז מרווח ליישב דברי הפר"ח רק לפי חידושו הגדול של בעל החו"י, והמ"ב תרצ"ב סקט"ז נקט כהפמ"ג דאף קריאהמ"ג הוי מד"ק, ועוד דבפר"ח גופי' משמע דס"ל דחיובא דאף הוה שייכא אף בזמן תקנת מרדכי [ולכך דרש למעט מאיש], ולפ"ז אף לחרי' אין מסתבר כ"כ כקושי' הט"א הנ"ל [והט"א לא הקשה כן אלא לשיטתו דחיובא דאף הן הוא יותר מאוחר, וכעין קושי' הגרע"א במשניות אות [ח], וממילא ליתא לת"י הנ"ל בד' הפר"ח]. ועוד הקשה היעב"ץ דמאחר דחייבות בקריאהמ"ג שוב איתקש עשייה לזכירה וחייבות אף בשאר מצוות.

ד. והנה דעת הטורי אבן דחיובא דנשים משום שאף הן היו באותו הנס אינו מדברי קבלה אלא מדרבנן, ולפ"ז פשוט דלא תקשי קושי' יעב"ץ מדאיתקש עשייה לזכירה שהרי באמת מכח לישנא דקראי פטורה אף מזכירה ולא נתחייבה אלא מדרבנן ולא שייך בזה היקש כלל, ואף את"ל שכבר היתה התקנה בזמן מרדכי הא מיהת דאין תקנה זו כתובה במגילה וכ"ש לפי משמעות הט"א דכוונתו שלא נתקנה אלא לאחר מכן, דלפ"ז ודאי א"ש דלא שייך בזה היקש כלל.

ובעמק ברכה תמה על זה מהא דאיתא בבבלי ריש מכילתין מגילה נקראת בי"א וכו' מנלן, מכדי כולהו אנשי כנה"ג תקנינהו דאי ס"ד אנשי כנה"ג י"ד וט"ו תקון אתו רבנן ועקרי תקנתא דתקיננו אנשי כנה"ג והתנן אין בי"ד יכול לבטל דברי בי"ד חבירו וכו', ואם איתא כהירושלמי דבשעת הדחק כל החודש כשר והזמן י"ד וט"ו אינו אלא לכתחי' א"כ שפיר יכולים רבנן לתקן זמנים אחרים לבני הכפרים ואי"ז מבטל דברי בי"ד חבירו כיון דכל החודש כשר, ועי"כ מוכח מזה דסתמא דהבבלי אינו סובר כהירושלמי, וקשה על ראב"ה ואי"ז שפסקו כך להלכה, ויער"ש שהניח בצ"ע. ויער"ש בב"י [תרפ"ח] שכתב דמדמהבבלי לא הביא דין זה ש"מ דלא ס"ל כהירו' ומ"מ מסיק הבי' דבשעת הדחק כדאי הוא הירו' לסמוך עליו, אולם מבואר מכל דבריו ז"ל דלא מצינו להדי' בבבלי דפליג, ורק שלא הובא בבבלי [ואפשר שרק לכך פסק לסמוך ע"ז בשעה"ד, ועי' וצ"ע דלכאור' מוכח להדי' בבבלי דפליג, וכקושי' הנ"ל].

ב. עוד צ"ב שיטת בה"ג הובא בתוס' [ד'] דנשים אינן מוציאות אנשים בקריאת המגילה, ומבואר בה"ג הטעם משום דנשים פטורות מקריאה וחייבות רק בשמיעה [ולענין קריאה חשיבא כאינה מחויבת בדבר], וכמבואר ברא"ש ובמרדכי שזהו טעם הדבר ופירשו שזהו כוונת התוספתא דנשים ועבדים וקטנים פטורים ממקרא מגילה, והיינו דפטורות מקריאה וחייבות בשמיעה ועפ"ז פסק הרמ"א [תרפ"ט ס"ב] דהאשה שקוראה לעצמה מברכת לשמוע מגילה, וצ"ע דמאחר שחייבו הנשים משום שאף הן היו באותו הנס מה ראו לחלק ולחייבם בשמיעה לחוד, וכמו שתמה הטורי אבן בזה.

ג. עוד צ"ע שיטת הפר"ח [תרצ"ה] דנשים פטורות

מחשבות ההלכה

ואזיל הר"מ לטעמין, וס"ל דלא אמרי' הם אמרו והם אמרו אלא בתקנת חכמים ולא בתקנת נביאים דכיון שחידשו האיסור בנבואה או ברוה"ק תיקנו דבריהם כעין דאורייתא לאסור ולחייב אף בספיקות, ולעולם אי"ז אלא מקרא דלא תסור וכשאר תקנ"ח, וכן מדוקדק מלשון הרמב"ם עצמו בריש הל' מגילה שכתב 'קריאת המגילה בזמנה מצות עשה מדברי סופרים, והדבר ידוע שהיא תקנת הנביאים', הרי דאף שהוסיף דהוי תקנת נביאים [וד"ל דלכן ספיקה לחומרא וכמש"כ האחרונים שזהו כוונת הרמב"ם בתוספת זו] מ"מ עדיין חשבה הרמב"ם כמצוה מדברי סופרים וכשאר מצוות דרבנן, ומשמע להד' דאין חיובא אלא מקרא דלא תסור, וא"כ שפיר י"ל דאף אם נתפוס כיסוד דברי הט"א דחיוב נשים אינו מדברי קבלה אפ"ה נקטו רבותינו הראשונים ז"ל דאי"ז סיבה שלא יוכלו להוציא את האנשים, ואע"ג דחיוב האנשים תקנוהו כעין דאו' לחייב אף בספיקות משא"כ חיוב הנשים אפ"ה י"ל דאי"ז חשוב כלאו בר חיובא [וכמצוה אחרת] שלא תוכל להוציא האיש, וכ"ש דיתכן כן אם דעת הראשונים ז"ל כהר"ן דאף כלפי החיוב מדברי קבלה ספיקו להקל.

וראי' לזה שהרי התוס' והר"ן [י"ט:] טרחו לבאר טעם חכמים דקטן אינו מוציא את הגדול בקריאהמ"ג אף דגם חיוב הגדול אינו אלא מדרבנן, וחידשו משום דקטן הוי תרי דרבנן, ולכאו' תיפ"ל משום שחיוב הגדול מד"ק וחיוב הקטן מדרבנן [ואף דכתיב חנוך נער ע"פ דרכו אי"ז אלא לחנוכו בכללות על הנהגתו אבל פרטי חיוב המצוות בקטן אינו אלא מדרבנן כדמפורש בכמה דוכתי, ואכן הט"א [י"ט:] כתב כן [וכשיטתו] וכ"ה במאירי שם, אבל לשאר הראשונים תקשי [ואף להמאירי קשה מיהת סברת ר' יהודה דפליג], אלא ע"כ דפשיטא להו דחיוב דרבנן מוציא חיוב מד"ק [אם לא דנימא דדעת התוס' דקריאהמ"ג אינה מד"ק כלל וכשיטת הר"ן בתענית, וא"כ כחכם צבי ס' ט' שחילק דאף אם משלוח מנות ושאר מצוות הוי מד"ק, מ"מ קריאהמ"ג אינה מזכרת להד' בתורת חיוב ואינה מד"ק], והטעם בזה כמשנת דסו"ס

ואע"ג דהט"א כתב סברתו ליישב דברי התוספתא דנשים אין מוציאות אנשים ואסברה משום דחיוב נשים רק מדרבנן ואין מוציאות אנשים שחיובם מדברי קבלה, ולכאו' היה נראה דמדברי כל הראשונים ז"ל שלא פירשו טעם זה בדברי התוספתא מוכח דלא ס"ל כיסוד דברי הט"א [אלא אף נשים חייבות מדברי קבלה] אולם באמת אין זה ראי', דאפשר דס"ל דאף דברי קבלה אין חיובם אלא מדרבנן, דסו"ס אי"ז אלא תקנת אנשי כנה"ג אלא שמשמים הסכימו על ידם ונעשה כתבי הקודש ולעולם אי"ז אלא מדרבנן, ולא מבעי' לשיטת הר"ן [תענית ז'. בדפי הר"ף] שכתב 'דלא מקרי דברי קבלה אלא מה שנאמר עפ"י נביא ומגילת אסתר לאו עפ"י נביא נאמרה' אלא אף לשיטת בעה"מ [שהביא הר"ן שם, וכן סתם הר"ן ר"ה ה': בשמו] דחשיב דברי קבלה מ"מ יתכן דלענין דרגת החיוב סו"ס תרוייהו אינם אלא מכח החיוב לשמוע דברי חכמים, והחיוב לשמוע לחכמים ולנביאים אחד הוא מקרא דלא תסור [והיינו דע"כ בתקנה שתקנו נביאים לדורות אי"ז אלא מלא תסור. וכ"ש בכתובים שלא היה ע"ז נבואה ושליחות מהקב"ה ורק שנתכוונו ברוה"ק, ליכא חיובא דאלו תשמעו' הכתוב בנביא, אלא משום לא תסור], ואכן שיטת הר"ן גופי' דעיירות המסופקות כגון טבר' אין חיובם מעיקר הדין אלא ביום אחד משום שספק דרבנן לקולא, ולפמש"כ יתכן שזהו אף לשיטת בעה"מ [שהביא הר"ן עצמו בר"ה], דסו"ס אי"ז אלא מדרבנן [ורק לענין הא דאי"צ חיזוק כ' הבעה"מ דחשיבי כדברי קבלה וגם בזה צידד הר"ן לחלוק].

ונראה להוסיף דאך להמבואר ברמב"ם [פ"א ממגילה ה"א] דעיירות המסופקות חייבות מדינא בב' ימים וביאר המ"ב [תרכ"ב סקט"ז] משמ' דהפמ"ג דהטעם בזה משום דספק ד"ק לחומרא [וכן פסק בסי' תרפ"ז סקה דמה"ט חייב אף בבין השמשות, י"ל דלעולם דרגת החיוב אינו אלא מדרבנן. ושפיר י"ל דהחיוב מדרבנן מוציא מי שחייב מד"ק] ורק דמ"מ ס"ל להרמב"ם דהטעם דבעלמא אמרי' ספק דבריהם להקל היינו משום הם אמרו והם אמרו [וכמו שפירש התשב"ץ בזהר הרקיע בדעת הרמב"ם גופי',

והגית

לרגון עולמי לחינוך ההלכה

כהנחה זו אלא כדעת הגרע"א בתוספותיו למשניות [אות י"ח] שהשיג ע"ז, ואשר לפי"ז הדרא קושי' היעב"ץ לדוכתא לשיטת הפר"ח [והגר"א] אמאי לא נילף מדאיתקש עשייה לזכירה.

ולכאו' היה נראה דע"כ ליישב דעת הפר"ח והגר"א דלא לכל דבר נתקבל ההיקש דזכירה לעשייה

אלא לענין קביעות הימים כדדרשינן [בדף ב"ג] וכלישנא דקרא והימים האלו נזכרים ונעשים, וכבר כ"כ הריטב"א [שם] בזה"ל, פי' לענין קביעות הימים [הוקשו] אבל לא לכל ענין שהרי חייב אדם לומר מקרא מגילה בלילה [וס"ל דזהו אף מדברי קבלה ושלא כהט"ר] ונוב"י [אר"ח סי' מ"א] ושעה"צ [תרצ"ב], כ"ז וסעודה אינה אלא ביום וכו', אלא ודאי כדאמרינן דשאני קריאה בלילה דרבי' קרא כדכתיב ולילה ולא דומי' לי, עכ"ל.

והנה בסיום לשונו היה מקום לפרש דזהו טעם מיוחד דילפי' ממק"א לאפוקי ועכ"פ להוסיף על ההיקש, וכן היה נראה בלשון הרשב"א [ד"י עיי"ש, אולם מתחילת לשון הריטב"א משמע דכללא הוא שלא הוקש אלא לקביעות הימים, ולפ"ר הכי משמע גם מהא דהוצרכו למילף להלן [ד"י]: מקרא דסעודה היא דווקא ביום, ואיכא אמוראי דלא הוה שמיעא להו דין זה, והלא במגילה ילפי' מקרא [להלן כ"ג] דאינה אלא ביום, ונילף מדאיתקש עשי' לזכירה דאף הסעודה אינה אלא ביום [ועיי' בבהגר"א תרצ"ה ס"ד דטרח למצוא מקור דמשלוח מנות ביום דווקא ולא למד מהיקש זה], ומשמע כיסוד דברי הריטב"א שלא לכל דבר הוקש [מיהו יש לדחות קצת דס"ד ז': דנילף מקריאה שבליילה אי הוי מדברי קבלה וכנ"ל], ומיושב קושי' היעב"ץ.

אולם אתי צ"ע עיקר שיטת הפר"ח מדוע לא נחייב משום אף הן היו, וכאיך קושי' שהקשה היעב"ץ המובא בסק"ג [וכלפי זה לא יועיל גם הישוב עפ"ד הט"ר] וכ"ש בדעת הפר"ח עצמו, ולפ"מ שיבואר לפנינו בישוב קושי' זו שוב תתיישב אף הקושי' מכח היקש

החייב לשמוע לתקנת אנכנה"ג אף שהיה ברוה"ק אינו אלא מקרא דלא תסור [או מסבא לשמוע לקול חכמים לשיטת רמב"ן בסהמ"צ], ולכן ס"ל דחייב דרבנן מוציא חיוב דרבנן שהוא מד"ק. והיינו אף להשיטות דספק ד"ק לחומרא, דמ"מ א"י אלא תקנת לא תסור וכמשנ"ת.

[וכ"נ דעת המ"ב שבסי' תרפ"ט סק"ו סתם כדעת הפוסקים דדימו קריאהמ"ג לנר חנוכה לענין לצאת ע"י קטן [ועיי' בשעה"צ שם], ואילו לענין ספיקות כ' המ"ב סוסי' תרצ"ב דדינם לחומרא כד"ק וע"כ דלא תלי' הא בהא]. [ובזה מיושב גם מה שנתקשה החות יאיר סי' ט' בסתירת הרמ"א שבסי' תרפ"ז ס"ב פסק כה"ן דאם יפסיד מצוה דאו' אזי הדאו' קודם לקריאת המגילה ואילו בסי' תרצ"ו ס"ז הסכים להמחבר דאונן מותר בפורים בבשר ויין 'דלא אתי עשה יחיד דאבילות ודחי עשה דרבים דאורייתא לשמוח בפורים דדברי קבלה ניהו שהם כדברי תורה, אבל לפמ"ש מסתבר דאין כוונת הש"ע תרצ"ו דהוי דאו' ממש, ורק ר"ל דאלימי טפי משאר תקנות דרבנן מאחר שנמסרו ברוה"ק, ולכן אף שבכמה דברים לא העמידו חכמים דבריהם במקום מצוה אחרת כגון אנינות, מ"מ הכא מסתבר שהעמידו דבריהם להתיר איסור בשר ויין שהרי איסור זה עצמו לא מצינו בתורה כלל ואינו אלא מדרבנן ולא מצינו בתורה דין אונן אלא לאכילת קדשים ומעשר שני ובכורים].

ה. האמנם דאף שכ"ז נכון בעצמותו בישוב קושי' היעב"ץ לשיטה זו דנשים פטורות ממשלוח מנות ולא מחייבין משום היקשא דנזכרים ונעשים [וכרסק"ד], מ"מ בדעת הפר"ח עצמו קשה לפרש כן, דמאחר שמקור שיטתו ז"ל לפטור נשים הוא מקרא דאיש לרעהו וממעטינן איש ולא אשה, משמע א"כ דהנידון לחייב אשה הוא מהמקראות עצמם ושלא כהנחת הט"ר א ולכן שייך למעט משלוח מנות מקרא [ודוחק לומר דכוונתו ז"ל עפ"י הט"ז שאין חכמים אוסרים במה שמפורש בתורה להיתר, דבפשוטו הכא לא חשיב כמפורש לפטור], ואכן יעו"י בחי' הגרע"א המלוקטים למגילה דהגרע"א יישב דעת הרמ"א מקושי' הפר"ח עפ"ד הט"ר א דחייבא דאף הן היו הוא מתקנה מאוחרת, ולכן א"א למעט מקרא דאיש, ובפשוטו ע"כ דעת הפר"ח שלא

פתיחה החלפה

גם אם לא נימא כדברי הריטב"א [ואף לא לדברי הטר"א].

* * *

ו. והנראה בס"ד בישוב ג' ההערות [שבסק"א ב' ג'] דהנה זו לשון הגמ' [י"ח]. 'הלוועז ששמע אשורית יצא וכו', והא לא ידע מאי קאמרי, מידי דהוה אנשים ועמי הארץ, מתקיף לה רבינא אטו אנן האחשתרנים בני הרמכים מי ידעינן, אלא מצות קריאה ופרסומי ניסא, הכא נמי מצות קריאה ופרסומי ניסא, ומשמע מלשון הגמ' דתרתיה איתנייהו בהך מצוה, מצות קריאה ומצות פרסומי ניסא, ויסוד לזה גם ממש"כ הביאווה"ל [תרפ"ט ס"ב] בביאור דעת הב"י דחרש המדבר ואינו שומע חייב בעצמו ואינו מוציא אחרים, ואסברה הביאווה"ל דסברת הב"י דכיון שאינו שומע לית בי' פרסומי ניסא ולכך אין יכול להוציא אחרים דלאו קריאת חיוב הוא לענין חיוב פרסומי ניסא, אבל מ"מ הוא עצמו חייב, וכוונתו ז"ל לכאו' מטעם זה דחייב מיהת במצות קריאה אף דלית בי' מצות פרסומי ניסא, ויעו"ב בגמ' [י"ד]. דחז"ל למדו לחיובא דמגילה בק"ו ומה מעבודת חרות אמרו שירה [ופרשי ביציאת מצרים שאמרו שירה על הים, ועי' טורי אבן שם באו"א ואכמ"ל] ממיתה לחיים לא כ"ש, וזהו לכאו' יסוד ומקור להך חיובא דפרסומי ניסא והודאה על הנס [וחזינו דאף שמצד גדרי הלל שאני יצ"מ דהיה קודם שננסו לארץ ואזי הם מחוייבים אף על נס שבח"ל, משא"כ במגילה, יעו"ש בסוגי, אפ"ה מלבד דין הלל איכא דין שירה לפרסומי ניסא, והך חיובא שייכא אף בנס שבח"ל בק"ו].

ויסוד נוסף לזה אשכחן בשיטה מחודשת שמצאנו לראב"ה [מגילה תקס"ט] שכתב בזה"ל 'ומיהו נ"ל כיון דתלי טעמא מפני שהיו [הקטנים] בספק [דלהשמי ולחרוג] ואפי' קטן שלא הגיע לחינוך רק שיודע להבין צריך לשמוע מקרא מגילה כדאמרי' מידי דהוה אנשים וע"ה ומסקינן אלא פרסומי ניסא, פי' שיודע לשאול ומפרסמין הנס להם, עכ"ל. הרי להדי' דאיכא

חיוב פרסומי ניסא אף לקטן שלא הגיע לחינוך דמצות קריאה [ועו"ב בשו"ע תרפ"ט ס"ו דנהג טוב להביא קטנים לשמוע מקרמ"ג, וביאווה"ל נתחבט בזה, עיי"ש, וכבר תירצו בזה עפ"ד הלבוש שם דמייירי בידועים לשמוע רק ראשי פרקים ובאמצע נרדמים, דבזה הוא רק משום מנהג, ויש להוסיף ד"ל דהמנהג הוא לצאת בזה ד' ראב"ה דלדבריו הוא חיוב לכאורה, ועי'].

ז. ומעתה י"ל בפשיטות בביאור דברי הבה"ג דנשים חייבות בשמיעה ולא בקריאה, ולא למימרא דבנשים תקנו גדר מחודש למצוה זו, אלא דמאחר שאף באנשים תרי דיני איתנייהו בהך מצוה, מצות קריאה ומצות פרסומי ניסא, הלא י"ל דמצד לתא בפרסומי ניסא אף אנשים אין חייבים בקריאה אלא בשמיעה, דסגי בהכי לפרסום וזכרון הנס [ויסוד גדול לזה משיטת הב"י הנ"ל דמצות פרסומי ניסא מתקיימת בדווקא ע"י שמיעה וחרש המדבר ואינו שומע אינו מקיים מצוה זו, הרי דכל כולה של מצוה זו תלי' בשמיעה דווקא, ואמנם אף לחולקים על הב"י י"ל דס"ל דבקריאה מתקיים ג"כ פרסומי ניסא אך לעולם סגי בשמיעה] ומאחר שחיוב נשים אינו אלא משום דאף הם היו באותו הנס, י"ל דטעם זה אינו אלא לחייבם ג"כ בזכרון ופרסום הנס, אבל כלפי מצות קריאה זהו מגדרי מ"ע שהזמן גרמא, דמדרבנן הוסיפו מצות היום מסוימת לאנשים במצות קריאה דווקא [אף שלכאו' בזה לא היה לחז"ל סמך משירת הים, ועי']. ותקנו ליר"ט דרבנן דפורים כעין יר"ט דאו' דיש בו מצוות היום, ולענין זה שפיר יש לפטור נשים כשאר מ"ע שהזמן גרמא, וסגי בשמיעה לענין אף הם היו בנס.

[וש"י' ד במרחשת ס' כ"ב דברים בזה, אלא שהוא ביאר דחיוב קריאה הוא רק משום דקריאתה זוהי הילולא [כנ"מ י"ד]. והלל הוא רק באנשים כסוכה ל"ח. ולפ"ז חידש דבליה נשים מוציאות אנשים אף לבה"ג, ובפוסקים לא משמע כן כלל, אבל באמת י"ל דמצות קריאה הוא מצורת קיום מצות היום, וסמך לזה מדברי הגר"א בפירושו למגילה דתקנו ד' מצוות היום כנגד גוף נפש רוח ונשמה,

והגית

ארגון עולמי לחינוך ההלכה

מקרא מגילה [ולא כרמ"א] י"ל משום שלא תקנו להם נוסח ברכה בפנ"ע, וכך י"ל דעת הגר"א במעשה רב שהרי בבהג"א בשו"ע ייסד שיטה זו דמצות נשים רק בשמיעה ואפ"ה פסק במעשה רב לברך על מקרא, וי"ל שזו דעת הפר"ח אלא שצ"ע בשעה"צ תקפ"ט סקט"ז בשם הפר"ח, וצ"ע מה ההכרח לזה וכנ"ל, ולכאור' ממה שלא הקיש עש"י לזכירה היה נראה שאינו כן, ומיהו פרט זה י"ל עפ"ד ריטב"א שבסק"ה וצ"ע].

ט'. ומעתה יש ליישב היטב אף קושי' העמק ברכה שמתלמודא דידן דהוצרך להוכיח מקראי אקריאת בני כפרים ב"א י"ב ו"ג [ואל"ה הוי כעקירת תקנת מרדכי] מוכח לכאור' שלא כהירושלמי דכל החודש כשר והאיך העתיקוהו הפוסקים, אבל להאמור נראה דתרי דיני נינהו, דהבבלי דן מצד תקנת מצות היום דקריאהמ"ג דהוי כשאר מצוות היום דסעודה ומשל"מ וכו', וכי היכי דהנך מצוות מצותם ביום הפורים דווקא מהיכ"ת שיוכלו בני כפרים להקדים מצות קריאהמ"ג [ובפרט שהוקש זכירה ועש"י אהדי] וגם בלישנא דקרא מפורש אף אקריאה ב"ד וט"ו דווקא וכדרשינן בגמ', ולכך הוצרכו למילף מקרא דמעיקרא נתנו ימים נוספים למצות הקריאה במקום הצורך ואין בזה עקירת התקנה, אבל דינא דהירושלמי דכל החודש כשר אינו אלא לענין מצות פרסומי ניסא, והיינו דיליף לה מקרא דהחדש אשר נהפך מיגון לשמחה ובהך קרא לא איירי כלל לענין מצות היום דקריאה ורק מבואר בקרא דהנס מתייחס להחודש אשר נהפך לשמחה וממילא כל החודש מישך שייך להזכרת הנס שהיה בו [מלבד לאחר פורים דלא יעבור כתיב, והגדר בזה שיש להזכיר הנס בזמנו ולא לאחר זמנו אלא שלענין זה זמנו מתייחס להחודש, ודר"ק], וכוונת הירושלמי והפוסקים שהעתיקוהו דביוצא בשיירה דאי אפשר לו לקיים מצות קריאהמ"ג מדין מצות היום ומצות 'קריאה', דמ"מ מחוייב הוא לקיים מתחילת החודש עכ"פ למצות פרסומי ניסא, דתרי מצוות נינהו וכנ"ל.

[והרי אם נזדמנה לו אח"כ מגילה מפורש בלא"ה בפוסקים דחייב לחזור ולקרוא בזמנה ובברכה, ולה"ל הוא משום שלא קיים מצות

ומשתה כנגד הגוף, ומשל"מ לשמחה כנגד הרוח שהיא בלב, וקריאת מגילה כנגד הנשמה שהיא בדברי תורה, וי"ל דלכך תקנוהו בדין ציבור וקריאה דווקא דכ"ה מצוותה בקריאת דברי תורה דווקא, אבל לנשים דחיובם רק לפרסום הנס ולא משום מצות היום לא תקנו אלא שמיעה.

ווא' לזה דהנה ראיתי מובא דברי הלקט יושר [לתלמיד התרוה"ד] דכיון דחובת נשים רק בשמיעה, לכך יוצאים אף בלא חיתוך אותיות, ואף בנתנמנמו נסתפק שיוצאים, הרי להדי' שחייב נשים הוא בגדר חיוב אחר דשמיעה, והלא לאנשים בלילה פשיטא דבעינן חיתוך אותיות, הרי להדי' דאין חיוב נשים כחיוב האנשים בלילה. ומ"מ עצם דברי הלקט יושר מסייעים להבנה שביארנו דחייב נשים רק בפרסומי ניסא. ובאמת הוא דומי' דחיוב קטנים שבראב"ה הנ"ל, ודר"ק, מיהו הפוסקים לא נקטו להלכה כהלקט יושר].

ח. וא"ש בזה בפשוטו דעת הפר"ח דנשים פטורות ממשל"מ ומתנל"א, דאף שהיו אף הם באותו הנס הלא לענין זה סגי במה שמפרסמות הנס בחד מילתא והוא בשמיעת ספור הנס, אבל מצוות אלו אינם אלא מגדרי מצוות היום והוי כשאר מצוות שהזמן גרמא ונשים פטורות, ומאחר דלא כתיב אלא איש לרעהו הרי דלא אשכחן דנתייבבו בהנך מצוות [ואדרבה י"ל דאף נתמעטו וגלי קרא בהך דרשה דסגי בשמיעת הנס לפרסם ניסם. ומה שהקשה היעב"ץ עוד דהוקש זכירה לעשייה, הנה לכאור' להך שיטה לא תקשי כלל שהרי נשים פטורות אף מזכירה עצמה. בדגמ' י"ח. מפורש דלשון זכירה הוא בדיבור דווקא] ואין חיובם אלא בשמיעה ומה שייך להקיש עש"י לזכירה הלא בזכירה גופא אין חייבות אלא בחלק השמיעה ולא שייך היקש כלל.

[ואמנם לפ"ז היה נראה מוכח לכאור' דדעת הפר"ח כהסוברין בדעת הבה"ג דהטעם דנשים אין מוציאות אנשים משום דחיובם רק בשמיעה [ולא כטעם התוס' בסוכה וסמ"ג שבמג"א תרפ"ט סק"ה], ובאמת שכן הוא פשוט לישון הפר"ח רס"י תרפ"ט בהבנת הבה"ג דגריס בתוספתא דנשים פטורות ממגילה והיינו ממצות קריאה כדפירשוהו להדי' הרא"ש והמרדכי לדעת בה"ג [ואילו לטעם התוס' והסמ"ג נראה דלא גרסינן כן בתוספתא דנשים פטורות וכ"נ להדי' בתוס' סוכה ובסמ"ג דל"ג כן עיי"ה שהוכיחו רק מאנדרוגיוס], ולפ"ז מש"כ הפר"ח בסוסק"ב דנשים מברכות על

פתיחה ההלכה

אשכחן בתוספתא ובבה"ג דנתנו לזה דין קריאת התורה אלא במקום שיש מצות קריאה, אבל בתחילת החדש י"ל דאף להשיטות דנשים חייבות אף בקריאה מ"מ הא מיהת דתחילת החדש אין בו אלא מצות פרסומי ניסא אלא שתקנו אף הפרסום ע"י קריאה דווקא, וכמשנ"ת דלכך מצות היום דקריאה אין מתקיימת בזה וכדמוכח בבבלי דבעינן קרא אף ל"א, ומאחר דכל עיקר דברי התוספתא ובה"ג מחודשים טובא וכמו שתמהו ע"ז הריטב"א ומאירי דכלל גמור הוא דכל המחויב בדבר מוציא יד"ח, י"ל דהבו דלא לוסיקי עלה ולא אשכחן כן אלא בעיקר מצות קריאה"ג בזמנה ולא בהמצוה שבתחילת החדש דאינה אלא לפרסומי ניסא, ולדברינו הלא סברא גדולה לחלק דהתם אין בהמצות קריאה אלא פרסומי ניסא, ודו"ק.

ואף אם לא נחדש סברא זו, י"ל דמאחר שבלא"ה כל עיקר חיוב קריאה זו מתחילת החדש אינו אלא לחומרא [לחוש להלכה להגן י"א שבש"ע] י"ל דאין חיוב לחוש בזה אף לשיטת הסמ"ג, מאחר שלדעת הגר"א עפ"ד הרא"ש והמרדכי אף לבה"ג יצא בכה"ג, וכ"ש בצירוף סברא הנ"ל דבכה"ג אף הסמ"ג מודה.

ובאמת שגם בלא"ה יל"ד טובא דמאחר שפסק הרמ"א [תרפ"ט ס"ב] דהברכה לנשים לשמוע מגילה, י"ל שפסק בזה כטעם הרא"ש והמרדכי שלא כהתוס' והסמ"ג, דאף שברית"ב"א ומאירי מוכח ג"כ כהבנת תוס' והסמ"ג לבה"ג הלא מה"ט גופא דחו כל עיקר דינא דבה"ג, דתמיהא להו מסברא, ושפיר י"ל דדעת הרמ"א והכרעת הגר"א בביאורו דאין לחוש לדינא דבה"ג אלא מטעמא דהרא"ש והמרדכי, וזלא אשכחן לחוש לתרי הטעמים מספק, ועי', ויתכן מאוד [וכמו שנתעוררתי מספר החשוב ה' חג בחג] דאף המג"א שהעתיק בסק"ה טעם הסמ"ג זהו רק לפרש כוונת מרן המחבר דבס"א כתב בפשיטות דנשים חייבות בקריאה ובס"ב הביא מ"א דא"מ לאנשים וע"כ היינו רק מטעם

קריאה כלל, ומיהו חך דינא דהפוסקים הוא אף בקראה ב"א י"ב ו"ג, וע"כ זהו דין נוסף דמ"מ חייבו לקיים בדאפשר בעיקר זמנו ב"ד, ומסתברא מה"ט דאף מצות פרסומי ניסא לא קיים בשלימות וחייב לחזור ולקיים אף מצות פרסומי ניסא בעשרה ואף אשה חוזרת וקוראת בזמנה הגם דלפמש"ת עיקר חיובה רק בפרסומי ניסא לדעת הבה"ג, דמ"מ גם מצוה זו עיקר מצוותה בזמנה כדחזינן בדברי הפוסקים הנ"ל אף בקראהו ב"א, ושפיר י"ל כן אף לענין מצות פרסומי ניסא. ואפשר שלא"ה אף החיוב לקרוא בפני קטנים שלא הגיעו לחינוך קריאה יהי' נוהג אף בכה"ג שכבר קראו להם בתחילת החודש, וי"ל, ודו"ק.

י. ולפ"ז נבוא להנידון שהעמדנו בפתח דברינו, דלכאור' יתבאר לפ"ז חידוש לדינא דבקריאה זו שמתחילת החדש אף נשים מוציאות לאנשים שהרי ברא"ש ובמרדכי מפורש דטעמא דבה"ג דאין נשים מוציאות לפי דליתנייהו במצות קריאה אלא במצות שמיעה, וכ"ה בבהגר"א [תרפ"ט ס"ב], וכ"ה מוכרח בפשוטו לפי גירסת הנך רבוותא בתוספתא דנשים ועבדים וקטנים פטורין ממקרא מגילה ואין מוציאין רבים יד"ח, וע"כ חך פטורים היינו ממקרא אף שחייבות בשמיעה וכדמפורש במרדכי, ולפמשנ"ת הטעם בזה לפי שנשים ליתנייהו אלא במצות פרסומי ניסא ובהו סגי בשמיעה, וא"כ ה"ה לאנשים בתחילת החודש מאחר שלהמבואר זהו רק מכח מצות פירסומי ניסא דינם ממש כנשים, ונשים מוציאות אותם.

והן אמת שיש עדיין מקום לפקפק דכ"ז לטעמא דהרא"ש והמרדכי וכדברי הגר"א הנ"ל, אבל במג"א [סק"ה] הביא לדברי הסמ"ג [והמקור הוא בתוס' ותורא"ש סוכה ל"ח]. דהיינו טעמא דבה"ג משום דנתנו לזה דין כקריאת התורה דפסולה מפני כבוד הציבור, והוסיף הרא"מ בביאורו לסמ"ג דלכך לא פלוג רבנן ואין מוציאות אף ליחיד וכמש"כ המג"א, ובמ"ב [סק"ז] הובא ב' הטעמים, וא"כ לכאור' היה נראה דיש לחוש א"כ דנשים אין מוציאות אנשים אף בתחילת החדש, ומחך טעמא, אך מלבד שיש מקום לדון דעד כאן לא

והגית

לרגון עולמי לחינוך ההלכה

אלא שזהו רק לדעת המג"א ועוד הרבה פוסקים דעבד חייב במגילה כאשר אבל לדעת הגר"א שבמ"ב סק"ב [ובביאור"ל שם] הלא איכא טעם אחר להא דח"ע אינו מוציא עצמו שהרי צד עבודת פטור לגמרי, ואדרבה זהו אף להחולקין על בה"ג ונשים מוציאות אנשים, ונמצא דבכה"ג חמיר טפי וצ"ע על המ"ב שכתב בסק"ג דדינא דח"ע שאינו מוציא עצמו זהו רק להשיטות דאשה אינה מוציאה איש, והנה מקור הדברים הוא במג"א אך הלא זהו רק למג"א לטעמי דעבד חייב כאשר משא"כ להגר"א שבמ"ב סק"ב, ובאמת מפורש בב"י כטענה דידן, ע"ש וצ"ע שבמג"א כתב דבריו בשם הב"י.

[ומיהו מ"מ אפשר דנפק"מ לדעת בני ספרד דמה ש' המהבר דח"ע אינו מוציא רק אחרים משמע דאת עצמו מוציא ונקט לעיקר דעבד חייב ומלשון המחבר שבס"א כ' עבדים משוחררים אין הכרח וכמפורש בב"י בטעם ראשון דהכוונה שבעד גמור חיובו רק מדין אשה, ומצד שיטת בה"ג לא חשש המחבר שהרי לפמש"ת לא חשש המחבר [אף להפמ"ג] לבה"ג אלא מטעם התוס' והסמ"ג ולא מטעם הרא"ש והמרדכי וא"כ בח"ע שפיר מוציא את עצמו ולכן לא כ' הב"י לחוש לזה אלא להצד דעבד פטור ממגילה, וזוהו י"ל דבשו"ע נקט לעיקר דחייב, ולפי"ז ח"ע מוציא עצמו אף בשאר מגילה וכ"ש בתחילת החדש דבזה אף להרא"ש ומרדכי י"ל שיצא לדעת הב"י, ודו"ק].

ונראה לדון עוד נפק"מ לדינא מכל הנ"ל דהנה בפמ"ג [תרפ"ט סק"ד וסק"ט] צידד דאשה מוציאה קטן דאף קטן כל חיובו רק משום שאף הם היו באותו הנס וכמבואר בירושלמי שבפר"ח ריש הסימן, וכן מבואר בלשון התוספתא שברא"ש דנשים וקטנים פטורין ממקרא מגילה וי"ל דהכוונה דומי' דנשים דפטורות מקריאה וחייבות בשמיעה, והנה יתכן דכוונת הפמ"ג אף לסברת הסמ"ג שמג"א, דס"ל דרק בגדול י"ל דלא פלוג יחיד מציבור אבל קטן שלעולם חיובו בחינוך או בפרסומי ניסא רק מתורת יחיד ולא מתורת ציבור [שהרי אינו משלים לציבור] לא שייך לא פלוג, [ומאחר שדברי הסמ"ג שמקורם בתוספתא חידוש הם הבו דלא לוסף עלה, ואדרבה

הסמ"ג [וכמש"כ הפמ"ג דמה"ט יתכן שה"א אינם סתירה למש"כ בסתמא בס"א ונפק"מ להלכה דלהפמ"ג אף לבני ספרד יש לחוש לבה"ג, ונחלקו בזה הפוסקים בד' המחבר], אבל בדעת הרמ"א י"ל דמודה המג"א דאין לחוש אלא לטעם הרא"ש ומרדכי, וכמו שביאר בעצמו בסק"ז טעם הרמ"א דנוסח הברכה לשמוע, וא"כ להלכה לבני אשכנז י"ל דלא חיישינן אלא לטעם זה.

וראיה לזה נראה ממש"כ המג"א [בסק"ט] במה שח"ע וחס"ב אינו מוציא עצמו זהו למ"ד דנשים אין מוציאות אנשים וצד עבודת אינו מוציא צד חרות מה"ט [ואזיל לטעמי' בסק"א דעבד חייב כאשר], ולכאור' אי מטעם הסמ"ג מהיכ"ת לחדש דלא פלוג אף לענין שלא יוציא עצמו, ועי', [וש"ר בפמ"ג סק"ט דנראה לכאור' להדי' כן, עיי"ש], אלא נראה כנ"ל דהוא משום טעם הרא"ש והמרדכי, ודו"ק. [ואמנם טעם זה האחרון הוא רק לבני אשכנז, אלא שלבני ספרד יש לצרף קצת דבלא"ה דעת הברכ"י סי' רע"א ומאמר תרפ"ט דעת המחבר להלכה שאין חיוב לחוש לבה"ג, אם כי דעת הפמ"ג אינה כן, ועי', ומאחר שבלא"ה צידדנו לעיל דבנידון דידן מודה הסמ"ג שפיר יש לצרף דעת הברכ"י ומאמר"ר להקל ובפרט בקריאה זו שכל עיקרה חומרא וכנ"ל].

והנה לכאור' היה נראה דאף אם נבוא לחוש בדין הנ"ל ונימא דלרמ"א חיישינן לב' הטעמים, הן דרא"ש ומרדכי והן לטעם התוס' והסמ"ג [וברכת לשמוע אינה אלא מספק, וכמו שיש מקום לדקדק כן במ"ב שהעתיק לב' הטעמים דמג"א והגר"א, אם כי י"ל שהכוונה לפרש דברי מרן המחבר וכנ"ל ועי']. ונימא עוד דאף בהך קריאה דאינה אלא לחומרא יש לחוש לזה לכתחילה [וגם נפק"מ בסברא הנ"ל ד"ה והן], מ"מ י"ל דבח"ע וחס"ב שקרא המגילה לעצמו בתחילת החדש אי"צ לחזור ולשמוע מאחרים, דכבר הבאנו מדברי הפמ"ג סק"ט דלטעם הסמ"ג בלא"ה אין לחוש בכה"ג ולא שייך לא פלוג כלל מאחר שמוציא את עצמו וכל עיקר החשש אינו אלא מצד דברי הרא"ש והמרדכי דחצי העבודות אינו חייב אלא בשמיעה, ובקריאה שבתחילת החדש הלא נתבאר דאף הצד חרות חייב רק בשמיעה, ודו"ק.

מתיקות
הלחם

חיוב נשים ועבדים בזכירת ומחיית עמלק

הגאון רבי אברהם סלים שליט"א
ראש ישיבת מאור התורה
נערך על ידי אחד השומעים

החינוך [מצוה תרג] כתב בענין מצות זכירת מעשה עמלק וז"ל 'ונוהגת מצוה זו וכו' בזכרים, כי להם לעשות המלחמה ונקמת האויב, לא לנשים'. ותמה על זה המנחת חינוך [שם אות ג], מי יעמוד בסוד ה' לומר שטעם מצות הזכירה הוא כדי להלחם בהם, ולחדש שנשים שאין שייך בהם טעם זה פטורות ממצוה זו, ואין לחדש הלכות מכח טעמי המצוה.

ובביאור דברי החינוך צריך לומר, ע"פ מש"כ הרמב"ם בספר המצוות [עשה קפט] 'שציונו לזכור מה שעשה לנו עמלק מהקדימו להרע לנו, ושנאמר זה בכל עת ועת, ונעורר הנפשות במאמרים להלחם בו'. ומבואר מדברי הרמב"ם, שאין זה טעם בעלמא, אלא עיקר גדר מצות הזכירה הוא לצורך המלחמה. ועיין שם בדברי הרמב"ם שהביא ראיה לזה, משמואל הנביא, שלפני שציוה להלחם בעמלק, הזכיר את מעשיו הרעים, ואח"כ ציוה את שאול למחותו.

ובזה יש לפרש מה שהקדים הרמב"ם בספר המצוות [עשה קפח] מצות מחיית עמלק למצות זכירת מעשה עמלק, ולכאורה קשה מדוע שינה מלשון הכתוב, שהזכיר תחילת חיוב זכירת מעשה עמלק ואח"כ מחייתו. אולם לפי המבואר יש לומר, שאף שבפסוק נזכר סדר מצוות אלו כפי דרך קיומם, תחילה לזכור ואח"כ למחות, מכל מקום הרמב"ם הקדים מצות

בתוספתא איתא קטנים בהדי נשים, ודר"ק והנה בא"ר [סק"ט] הביא שבספר אמרכל נראה שאין מוציאות נשים לקטנים, והטעם בזה י"ל בפשיטות דמלבד חיובם מצד אף הם היו באותו הנס חייבים גם בקריאה מדין חינוך [וכ"נ לכאו' ברמ"א דבקטנים לא כתב שברכתם לשמוע אלא בנשים, ובקטנים דלאו בני חינוך הלא בלא"ה הש"ע חייבם רק מכח מנהג [בס"ו] ולא מדינא דראב"ה, ודר"ק], אבל מצד טעם הסמ"ג שפיר י"ל כנ"ל דבקטנים לית לן בה ועי', ומעתה בקריאה שבתחילת החדש י"ל דאף א"ר יודה דנשים מוציאות לקטנים שהרי אף בגדולים החיוב בתחילת החדש רק מדין פרסומי ניסא ורק מתורת שמיעה, ודר"ק.

והנה לפי האמור היה מקום לדון עוד נפק"מ דהנה דעת הב"י דחרש המדבר ואינו שומע אינו מוציא אחרים ונתבאר טעמו לעיל לפי שחיובו מתורת קריאה ולא מתורת פרסומי ניסא דשמיעה, ומעתה היה מקום לומר דחרש היוצא בשירה יהי' פטור לקרוא בתחילת החדש מאחר שהחיוב קודם הזמן הוא רק מתורת פרסומי ניסא ולא מחובת קריאה, ואף שבמ"ב וביאוה"ל [ס"ב] מבואר שהרבה פוסקים פליגי על הב"י, מ"מ נפק"מ לבני ספרד, ומיהו באמת בביאוה"ל שם הוסיף [במוסגר] הכרח נוסף להא דחרש חייב אף שאינו מוציא וכתב דאף חרשין היו באותו הנס ולא גריעי מנשים,

והנה אף שמשברא היה מקום לדון דנשים שאני דשייכי בקיום דפרסומי ניסא בשמיעה ולכך חייבות משא"כ חרש אף שהיה בהנס, אך סו"ס לאו בר קיום פרסומי ניסא הוא, וזהו הלא עיקר חסרונו, מ"מ י"ל דדעת ביאוה"ל דמאחר שלאו בר פרסומי ניסא בשמיעה הלא ראוי שיזכיר הנס באופן אחר של קריאה אף ששאר אדם חייבים גם בשמיעה מלבד בקריאה ולכן אין יוצאין מהחרש, ומעתה נמצא דלטעם זה אף בתחילת החדש יש לחייב חרש אף לדעת הב"י, ודר"ק בכל זה.

והגית

לרגון עולמי לחינוך ההלכה

הטעם שאשה פטורה הוא משום שאין דרכה להלחם, ובעבד לא שייך טעם זה, וא"כ יתחייב במצוה זו, כמו שמצינו לענין השחתת זקן, שכתב הרמב"ם [הל' ע"ז פ"ב ה"ב] שעבד חייב על השחתת זקן, משום שהטעם שאשה פטורה מלאו זה הוא משום שאין לה זקן, ועבד שאין שייך בו טעם זה, מוזהר על השחתת זקן, וא"כ אף לענין זכירת ומחיית עמלק יש לומר כן.

עוד הקשו על מה שכתב החינוך שנשים אינן בנות מלחמה, הרי לענין מחיית עמלק כתב [מצוה תרד] שהציבור חייבים למנות מלך ולהכרית זרע עמלק ע"י מלחמה, אבל כל יחיד ג"כ חייב במצוה זו אף בלא מלחמה, באופן שיש בידו כח לעשות כן. וא"כ נהי דאשה אינה בת מלחמה, מכל מקום תתחייב בהריגת זרע עמלק במקום שבידה לעשות כן.

והאבני נזר [א"ח ס"י תקט] תירץ שבשבת אין מצוה זו נוהגת ביחיד, משום שיש בה חילול שבת, ולכן היא נחשבת מ"ע שהזמן גרמא ונשים פטורות ממנה. ומה שהוצרך החינוך לטעם שאינן בנות מלחמה, היינו משום שמלחמה שייכת אף בשבת, ואם היו נשים בנות מלחמה היו חייבות במצוה זו. אבל כיון שפטורות ממלחמה, ומחייה על ידי יחיד היא מ"ע שהזמן גרמא, הרי הן פטורות לגמרי ממצוה זו. אמנם דבריו צ"ע, שהרי עצם המצוה נוהגת אף בשבת, אלא שאם עושה כן ומחלל שבת עובר איסור, אבל חובת מצוה זו קיימת בשבת, וההורג עמלקי בשבת מקיים המצוה, ואין להחשיבה כמצוה עשה שהזמן גרמא מטעם שאסור לעשות מעשה זה בשבת משום חילול שבת.

ונראה ליישב דעת החינוך, ע"פ דקדוק לשונו

מחיית עמלק, שהיא העיקר והשורש, ומצוות זכירת מעשה עמלק היא רק כדי להלחם בו.

אמנם המנ"ח [שם] תמה עוד על מש"כ החינוך שמצוה זו אינה נוהגת בנשים שאינן בנות מלחמה, הרי מצינו בגמ' [סוטה מד,ב] שהכל יוצאין למלחמת מצוה, ואפילו כלה מחופתה. ועוד קשה, שלענין מצות הריגת שבעה עממין כתב החינוך [מצוה תכה] שהיא נוהגת בזכרים ונקבות, ומאי שנא מחיית עמלק שאינה נוהגת בנשים.

והנה בשו"ת בנין ציון החדשות [סי' ח] הביא להוכיח כדעת החינוך, ממ"ש הרא"ש [ברכות פ"ז ס"י כ] שיש לפרש דברי הגמ' שרבי אליעזר שחרר עבדו להשלים לעשרה, שעשה כן לצורך קריאת פרשת זכור שהיא מן התורה. וקשה אמאי שחררו, הרי אף עבד חייב במצוה זו, וכיון שחייב הרי הוא משלים לעשרה. וע"כ שאשה פטורה ממצוה זו כמ"ש החינוך, וה"ה עבד שדינו כאשה.

ובבנין ציון שם דחה, שאף שהיא חייבת בזכירת מעשה עמלק, מ"מ אינה מצטרפת להשלים לעשרה, דדין עשרה ילפינן מדכתיב 'ונקדשתי בתוך בני ישראל', ואשה אינה מצטרפת להשלים אף במצוות שהיא מצווה עליהן. אמנם צ"ע בזה, שהרי מצינו לענין קריאת מגילה, שדנו הפוסקים [ע"י פ"ח א"ח ס"י תרצ סק"ח] שנשים מצטרפות לעשרה כיון שהוא משום פרסומי ניסא, ולכאורה אף לענין חובת זכירת מעשה עמלק יש לומר כן. וע"כ שהטעם שאין עבד מצטרף לעשרה הוא משום שאינו חייב במצוה זו כשם שאין האשה חייבת בה.

אך עדיין קשה אמאי עבד פטור ממצוה זו, שהרי

מתיקות
ההלכה

ביום... ודי לנו בזה לזכור הענין פעם אחת בשנה או שתי שנים ושלוש. והנה בכל מקומות ישראל קוראים ספר התורה בשנה אחת או בשנים או בשלוש לכל הפחות, והנה הם יוצאים בכך מצוה זו'. ומבואר בדבריו שאין הדבר מוגבל בזמן, אלא הכל תלוי בזכירה, וכל זמן שיש לו רושם וזכרון מחמת הקריאה שקרא, מתקיימת בכך המצוה, ואזלינו בכל אדם לפי זמן זכירתו.

אמנם בשו"ת חתם סופר [אה"ע ח"א סי' קיט] כתב, שיש לומר ששיעור שכחה הוא דווקא שנה, ומן התורה צריך לקרוא פעם אחת בשנה כדי שלא יבוא לידי שכחה, אלא שמצוה זו מתקיימת על ידי קריאת פרשת זכור. ואף בשנה מעוברת שעברו יותר משנים עשר חודש מזמן הקריאה בשנה שעברה, מכל מקום אין הדבר תלוי דווקא בזמן "ב חודש, אלא במה שעברו כל עונות ותקופות השנה, ולכן על ידי קריאה בשבת זכור בכל שנה יוצאין ידי חובת זכירת מעשה עמלק מן התורה.

ולכאורה יש לעיין, דא"כ יש לפטור נשים ממצוה זו גם משום שהיא מצות עשה שהזמן גרמא, ואף לדעת החינוך שמן התורה אין לה זמן מוגבל פעם בשנה, מכל מקום הרי מדרבנן תיקנו לקרוא אותה פעם בשנה, א"כ הוויא מצות עשה שהזמן גרמא, ומטעם זה לא יהיו נשים חייבות בה.

אמנם יש לומר שאין הזמן גורם את המצוה, שהרי החיוב הוא שיזכור כל ימות השנה, אלא שלשם כך קוראים פרשה זו פעם בשנה, וכיון שאין הקריאה רק מחמת ולצורך זמן זה, אלא לצורך כל ימות השנה, אינה בגדר 'מצות עשה שהזמן גרמא', ואין לפטור נשים מטעם זה.

שכתב שמצוה זו נוהגת רק בזכרים, כי להם לעשות המלחמה ונקמת האויב, ונראה דנכלל בזה שני טעמים, האחד שנשים אינן בנות מלחמה, והשני שאינן בנות נקמה, ואין דרך נקמה על ידי אשה, [וצ"ע אם אשה נעשית גואל הדם]. והיינו דגדר מצות מחיית עמלק היא להרגו בדרך נקמה על מעשיו הרעים שעשה לישראל, ולכן אינה נוהגת בנשים שאינן בנות נקמה.

ולפי זה מובן הטעם שאף עבד אינו חייב במצוה זו, שאף שהוא שייך במלחמה, מכל מקום "ל שאף בו שייך הטעם שכתב החינוך שאינו בר נקמה, והיינו שעבד רשות רבו עליו לעשות רצון רבו ולא לעשות נקמה לעצמו, ומובנים דברי הרא"ש שכתב שר"א שחרר עבדו כדי לקיים מצות קריאת פרשת זכור.

ומיושבת קושיית המנ"ח ממה שמצינו שהכל יוצאין למלחמת מצוה, ואפילו נשים, והבאנו שאף החינוך עצמו כתב כן לענין הריגת שבעה עממין שהיא נוהגת אף בנשים. ולפי האמור "ל, שאף שאין דרך נשים להלחם, מכל מקום במצוה זו שאינה תלויה בנקמה, אלא חיובה הוא משום סרך עבודה זרה, כדכתיב בקרא שנצטוו להרוג עמים אלו כדי שלא ילמדו מהם לעבוד ע"ז, יש לחייב אף נשים במצוה זו, שאף שאין דרכן במלחמה, מכל מקום חייבות הן ככל יחיד, ואם יש בידן כח להרוג משבעה עממין חייבות הן בכך, ורק ממחיית עמלק פטורות לגמרי, שאף מדין יחיד לא שייך לחייבן כיון שאינן בנות נקימה, וחיוב הריגת עמלק הוא בגדר נקמה על מעשיו הרעים.

והנה בענין זמן חיוב הזכירה, כתב החינוך [מצוה תרג' וז"ל 'ולא ידענו בה זמן קבוע בשנה או